

Ksenija Atanasijević

L'ATOMISME D'EPICUR

EDICIONS ENOANDA

ÍNDEX

Introducció	1
CAPÍTOL I	
Els àtoms i el buit	12
CAPÍTOL II	
La doctrina del <i>minimum</i>	24
Capítol III	
La polèmica d'Epicur	39
CAPÍTOL IV	
Les qualitats dels àtoms	44
CAPÍTOL V	
El moviment dels àtoms i la creació del món	58
CAPÍTOL VI	
Les sensacions. L'ànima i la seva mortalitat	87
Conclusió	104

INTRODUCCIÓ

Epicur va elaborar la seva doctrina física, com es veurà per les seves pròpies paraules, pel desig d'introduir la pau en les ànimes dels homes, d'alliberar-los del temor a la mort i als déus.¹ Però tot i que Epicur hagi escollit una acció alliberadora semblant a la dels seus enemics estoics seguint fidelment les necessitats de la seva època, en què els filòsofs no tenien interès pels problemes teòrics com havia succeït en els períodes anteriors de la filosofia grega, no obstant això, s'ocupà de les deduccions teòriques en les seves obres, el nombre de les quals arriba a tres-centes.² L'objectiu final de la filosofia d'Epicur era la moral, però la física, que dona a l'home l'autèntic coneixement de la natura i que per ella mateixa ha de ser la base de la moral, ocupà un lloc molt important en el seu sistema. Perquè el filòsof materialista no tan sols va establir les bases de la física en la mesura que resulta indispensable per alliberar els homes de la superstició, sinó que també va tractar amb passió les seves qüestions més específiques. Demostrarem la nostra afirmació en el decurs d'aquest estudi. És sorprenent, però, que això no hagi estat ja establert i que no s'hagi consagrat a la física d'Epicur una atenció força més seriosa i particular. De la mateixa manera, no s'ha d'oblidar que nosaltres extraiem aquesta conclusió d'un

¹ Cf. DIÒGENES LAERCI x. 81, 82, 85, 87, 123-125, 133, 139; LUCRECI, *De rer. nat.*, I. 62-69; III, 14-30; v. 7-54; vi. 9-41.

² Cf. DIÒGENES LAERCI x. 26.

nombre molt restringit de fragments que resten de l'enorme producció d'Epicur. Perquè les obres físiques, entre les quals només el tractat Sobre la natura contenia 37 llibres, sens dubte haurien aportat nombroses demostracions noves per a la nostra tesi. Però també trobem en els fragments sols un fonament suficient per a la reconstrucció de la filosofia d'Epicur, també amb més detalls i més conclusions del que hom n'ha extret fins ara. Aquesta reconstrucció es pot fer independentment de la qüestió de saber si les tres cartes a Heròdot, a Pítocles i a Meneceu i les *Màximes capitals* d'Epicur ens han estat conservades per Diògenes Laerci, partidari de l'epicureisme, o si l'obra que resta sota el nom de Diògenes va ser formada per acumulació i el suposat autor no feu més que introduir les tres cartes i aquests pensaments en l'obra de la qual proporcionà la còpia als seus escrivans.¹ Aquesta reconstrucció també és independent de l'altra qüestió de saber si la *Carta a Pítocles* i el recull *χόρια δόξαι* són o no del mateix Epicur.² Però encara tenim una font preciosa on la doctrina del nostre filòsof és exposada d'una manera verídica i accessible, el poema *De rerum natura* de Lucreci.³

Podem tenir una confiança absoluta en les informacions de Lucreci, donat que no hi ha cap dubte que el poeta epicuri va deduir exclusivament la doctrina del seu mestre, sense afegir-hi les seves pròpies concepcions. Tot assaig per establir una diferència entre la doctrina d'Epicur i la de Lucreci és arbitrari i sense fonament.⁴ És un fet històric

¹ Sobre aquestes altres possibilitats, vegeu USENER, *Epicurea*, Prefaci, i WEILLE, *Journal des Savants*, 1880.

² Per aquesta possibilitat, vegeu USENER, *Epicurea*, Prefaci.

³ L'exposició de Lucreci s'il·luminà sobretot després dels comentaris savis de M. M. ERNOUT i ROBIN (*Lucrèce, De rerum natura, commentaire exégetique et critique*, París, tom I, 1925; tom II, 1926).

⁴ MARTHA, en el seu llibre el *Poème de Lucrèce* va fer una dis-

INTRODUCCIÓ

que els epicuris seguiren estrictament l'ensenyament del seu mestre i que foren menyspreats per la seva manca d'originalitat.¹ En realitat, és una pèrdua de temps discutir si Lucreci només va desenvolupar les teories d'Epicur o si les va modificar per les seves pròpies deduccions, perquè ell declara clarament que és el primer que ha traduït en llengua llatina el sistema materialista.² Que Lucreci ha estat un partidari d'Epicur i no un pensador original es veu millor per les seves reproduccions molt exactes dels passatges conservats d'Epicur. Ni per les idees ni per les argumentacions Lucreci s'allunya del seu mestre. Tota la seva llibertat consistí segurament a aportar algun exemple de la seva experiència i de la seva erudició i a refutar alguna objecció feta a la doctrina del mestre, però només és a Lucreci que torna l'estil vivaç i la poesia. L'entusiasme i els accents apassionats del poeta fan més atractiva la complicada física del seu mestre. Refrescat pels hexàmetres de Lucreci, l'atomisme d'Epicur té l'encant poètic dels fragments de Xenòfanes, de Parmènides i d'Empèdocles. Perquè les

---

tinció entre les idees del mestre i les del deixeble, sense donar cap argumentació del seu punt de vista.

¹ Cf. SÈNECA, *Ep.*, 33, 4. Zeller considerà que hem d'estar segurs de trobar en l'ensenyament de l'escola epicúria l'ensenyament del seu fundador, havent seguit cegament els deixebles les traces del seu mestre. Aquest és el perquè ZELLER condemna l'esterilitat filosòfica dels epicuris (Cf. *Die philosophie der Griechen*, III, Theil I, Abtheilung, 3 Aufl. 378-380).

² Cf. *De rer. nat.*, v. 225-337. Però Lucreci oblida que abans que ell el romà C. Amafini havia exposat en llatí la doctrina d'Epicur, sobretot la seva física. Cf. *Disp. tusc.*, IV, 3, 6, on CÍCERO exagera dient que els llibres d'Amafini introduïren la multitud en la filosofia d'Epicur. Vegeu també CÍCERO, *Acad.*, I, 2, 5.

Certament ignorant dels fets, JOYAU en el seu llibre més aprofundit sobre el nostre filòsof, considera que no s'ha d'estudiar la física d'Epicur en el poema de Lucreci perquè els deixebles havien donat a la doctrina del mestre la fisonomia científica que a ell li mancava (*Epicure*, París, 1912, p. 80). Joyau no dona, però, cap demostració de la seva afirmació.

deduccions originals d'Epicur, formulades de manera obscura i dolorosa, han rebut una agradable plenitud en els versos del seu deixeble. Però encara que hagi sentit vivament la filosofia del mestre, encara que l'hagi expressada en versos eminentment inspirats, Lucreci malgrat això resta com l'epígon d'Epicur, el fundador d'un gran sistema.

Que Lucreci hagi posat en vers només la física del seu mestre, mostra que aquesta part de la seva filosofia era fonamental. En quines obres d'Epicur ha basat principalment el poeta la seva exposició? Ivo Bruns¹ intenta demostrar que Lucreci va extreure directament els materials per al seu poema d'un resum entre el $\pi\epsilon\rho\iota\ \phi\acute{\upsilon}\sigma\epsilon\omega\varsigma$ i la *Carta a Heròdot*. A tenor de l'argumentació més estesa i més plural i del desenvolupament més detallat de l'atomisme en el *De rerum natura*, ens sembla més aviat que el poeta es va ajudar de l'obra principal d'Epicur *De la natura*, que contenia totes les seves idees sobre física.

Epicur ha estat més severament i injustament atacat com a home i com a filòsof que cap altre pensador de l'antiguitat;² per tant s'ha de lamentar en especial que s'hagin perdut les seves obres.³ Només ara els intèrprets moderns comencen a alçar-se contra Ciceró, els testimonis del qual extremament hostils han introduït una confusió fatal en l'avaluació correcta del sistema d'Epicur.⁴ La ran-

¹ *Lucrez-Studien*, 1884.

² Cf. DIÓGENES LAERCÍ X, a l'inici, on es mencionen totes les calumnies que els autors estoics han inventat per degradar el seu adversari.

³ HEGEL és enginyós, però no té raó quan diu: «Die Anzahl Epikur's Schiften soll sich auf 300 balaufen haben... diese haben wir nicht. Schwerlich ist ihr Verlust sehr zu bedauern. Gottlob, dass sie nicht mehr vorhanden sind! Die Philologen würden grosse Mühe damit haben». (*Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie*, XIII vol., a Hegel's Werke, Berlin, 1885, S. 477).

⁴ LANGE, en el seu llibre *Die Geschichte des Materialismus*, 1

INTRODUCCIÓ

cúnia obstinada de Ciceró envers el nostre filòsof va ser provocada tant per la seva incapacitat per comprendre les distincions existents entre el sistema de Demòcrit i el d'Epicur, com pel menyspreu que aquest últim mostrà envers l'eloqüència i la política que, segons Ciceró, tenien el més gran valor. Els judicis dels escriptors eclesiàstics sobre Epicur sempre han estat acceptats amb més reserva que els de Ciceró a causa de la seva tendència massa accentuada a enrunar una filosofia materialista que estava directament oposada a la seva doctrina. Tot i això, s'ha format i ha anat creixent l'opinió que Epicur estava mancat d'erudició i d'esperit científic,¹ que no tenia idees pròpies, que havia agafat, sense confessar-ho, la física de Demòcrit i la moral del cirenaic Aristip.² Aquesta opinió és tan falsa com injusta. No tenia esperit científic el nostre filòsof? S'ha volgut demostrar aquesta afirmació per la declaració d'Epicur que els fenòmens celestes es poden explicar de diferents maneres.³ Ell creia que retenir-ne només una sola entre diverses possibles significava abandonar l'àmbit de la física racional i caure en el de la mitologia.⁴ Fidel al seu principi, en efecte, Epicur va donar diverses interpretacions dels fenòmens celestes en la *Carta a Pítocles*. Això no obstant, no pensem que calgui concloure que l'atomisme era aliè el sentit de la ciència. Proclamar diverses explicacions d'un sol fenomen com a

---

vol., §. 181 menciona: «... die lächerlichen Entstellungen und Missverständnisse eines Cicero». WIRDENBERGER consagra la seva tesi llatina a la refutació dels errors sobre l'atomisme d'Epicur, que eren causats principalment per l'odi cec de Ciceró (*Suscipitur Epicuri defensio in physieis*, París, 1899).

¹ ZELLER fa una objecció semblant a tota l'escola d'Epicur. «Keine andere Schule hat sich so wenig um eine tiefere Begründung ihrer Lehre bemüht», p. 378.

² Cf. DIÓGENES LAERCI X. 4; CICERÓ, *De fin.*, I. 6, 17; *ibid.*, I. 7, 23; *Disp. tusc.*, II. 6, 154.

³ Cf. DIÓGENES LAERCI X. 78.

⁴ Cf. DIÓGENES LAERCI X. 87, 88.

igualmente vàlides no tenia res d'absurd si es té en compte el nivell de la ciència a l'època en què vivia Epicur.¹ L'esperit racional de l'atomista es posa en evidència de manera particular pel fet que es dedicà a la filosofia quan veié que els seus mestres eren incapaços de donar-li una explicació del caos d'Hesíode.² Encara es pot citar com a demostració que l'erudició tenia un gran atractiu per al nostre filòsof, el fet que va escollir com a model el sistema de Demòcrit, un savi per excel·lència. No es pot atribuir una manca de profunditat al filòsof que creia que en filosofia el plaer no arriba després del treball portat a terme, sinó que és simultani al coneixement.³ També ell, sens dubte, va sentir una gran joia durant les seves recerques filosòfiques.⁴ Va demanar un coneixement profund de la natura, perquè només el coneixement pot alliberar els homes del temor i proporcionar-los plaers purs.⁵ La seva antipatia per una subtilitat d'esperit massa gran,⁶ dirigida principalment contra les deduccions lògiques inútils i infecundes, no significa en absolut que fos enemic de la ciència, donat que aprofundí l'estudi de la natura fins i tot en les qüestions més difícils.

En l'exposició que seguirà demostrarem que Epicur va fer un gran nombre de modificacions pròpies a la física de Demòcrit; per això considerem impossibles tots els judicis precipitats i erronis fundats sobre l'afirmació de Ciceró, a saber, que el nostre filòsof va agafar totes les seves idees

---

¹ En el decurs del nostre estudi tornarem a veure aquesta qüestió.

² DIÒGENES LAERCI X. 2.

³ Cf. la *Sentència vaticana* 27.

⁴ DIÒGENES LAERCI X. 120.

⁵ Cf. *Sentència vaticana* 49.

⁶ Cf. *Sentència vaticana* 63.

INTRODUCCIÓ

de l'atomista abderita i que va desnaturalitzar les poques coses que canvià.¹

Ès cert que la dependència d'Epicur vis a vis de Demòcrit és molt gran (havia estat confirmada per Metrodor, el deixeble devot d'Epicur).² Per aquesta raó, és un treball ben difícil especificar les contribucions pròpies d'Epicur a l'atomisme. Per què Epicur seguí tan fidelment Demòcrit? No és probable hagués estat atret per l'ensenyament de Nausífanos, un successor tardà de Demòcrit i d'alguna manera també partidari de l'escepticisme. Hi ha la possibilitat que Nausífanos només li hagués suggerit que estudiés els escrits de Demòcrit (tot i que Diògenes Laerci diu que Epicur havia arribat a les obres de l'antic atomista per casualitat).³ Sens dubte, el contingut de les obres de Demòcrit va satisfer completament l'esperit d'Epicur. Contràriament a les hipòtesis que diuen que Epicur va acceptar la física de Demòcrit perquè era un complement teòric de la seva moral inspirada en la doctrina cirenaica,⁴ nosaltres sostindrem que des del primer moment el nostre filòsof es va sentir atret per la moral de Demòcrit. Més tard, a fi de proporcionar un suport teòric a la seva doctrina moral, cons-

---

¹ *De fin.*, l. 6, 17, «... Democritea dicit perpanea mutants, sed dita, ut ea, quae corrigere vult, mihiquidem depravare videatur».

Zeller accepta completament el parer de Ciceró sobre Epicur quan diu: «Das Wenige, was er zu der Theorie des letztern hinzugetan hat, ist teils unerheblich teils stört es dies folgerichtige Geschlossenheit des atomistischen Systems».

² PLUTARC, *Adv. Col.*, 3.

³ DIÒGENES LAERCI X. 2.

⁴ Així és com explica ZELLER la raó per la qual Epicur va adoptar l'atomisme de Demòcrit: «Wie Epikur im Einzelwesen den letzten praktischen Zweck fand, so hatte Demokrit theoretisch in dem absolut Einzelne oder in den Atomen das ursprünglich Wirkliche erkannt: seine Physik schien sich als die natürlichste Grundlage für die epikureische Ethik darzubieten» (p. 400).

truïda sota la influència de la de Demòcrit, Epicur adoptà igualment el seu atomisme.¹

Estem obligats a argumentar abundantment la nostra afirmació per poder-la fer sostenible.

Epicur probablement va trobar realitzat l'ideal de la seva ànima en la moral de Demòcrit. El pensador físicament dèbil aspirava amb totes les seves forces a l'ataràxia; quan veié que Demòcrit insistia en la tranquil·litat de l'ànima (εὐθυμία),² l'adoptà com a objectiu de la seva moral. Si hagués extret els principis de la moral dels cirenaics, com es pensa generalment, hauria triat com a bé suprem llur plaer momentani i no hauria considerat la tranquil·litat de l'ànima com el bé.³ D'aquesta manera, el principi de la moral de Demòcrit, l'εὐθυμία, conservat amb un altre nom per Nausífanos (ἀκαταπληξία), també va ser conservat per Epicur, que sota la influència del pirronisme l'anomenà ataràxia.⁴ Igualment, agafà de l'antic atomisme la idea que la filosofia allibera i guareix l'home igual que la medicina guareix el cos.⁵ La necessitat que té nostre filòsof d'il·luminar

¹ HIRZEL només admet que Epicur ha pres de Demòcrit la proposició fonamental del seu hedonisme (cf. *Unterst. zu Cic.*, I, 154). Això és refutat per ZELLER (p. 475, nota 1). Nosaltres pensem que és Hirzel qui té raó, donat que es pot concloure perfectament, segons els fragments de Demòcrit referents al plaer, que tenia un hedonisme evolucionat. A més, els fragments 4, 188 i 189 de Demòcrit (segons Diels) corresponen al principi de la moral d'Epicur, que els plaers contribueixen a la conservació de la natura i els dolors a la seva degradació (cf. *Sentència vaticana* 57. Vegeu també DIÒGENES LAERCÍ 129, 137).

² Cf. el fr. 191 de DEMÒCRIT.

³ Cf. DIÒGENES LAERCÍ 135, on la diferència entre la concepció del plaer d'Epicur i la dels cirenaics és la que és posa millor en evidència.

⁴ Admetent que Epicur va acceptar la moral d'Aristip, NESTLE ha dit sobre el plaer durador d'Epicur: «Diese Abweichung von der kyrenaischen Lehre ist ohne Zweifel auf den Einfluss der Atomistischen Ethik zurückzuführen» (*Die Nachsokratiker*, I, vol., Jena, 1925, 9).

⁵ Cf. el fr. 31 de DEMÒCRIT amb PORFIRI, *Ad Marcellam* 31.

INTRODUCCIÓ

els homes i alliberar-los del temor de la mort i dels déus, lligada profundament amb el seu desig de procurar l'ataràxia per a ell mateix i per als altres, va trobar un fort suport en Demòcrit, que s'havia revelat contra la creença en les faules sobre el destí de l'ànima després de la mort.¹ El que en Demòcrit era un objectiu de l'activitat filosòfica entre altres, en Epicur esdevingué l'objectiu principal.

Hi ha grans semblances entre els fragments morals de Demòcrit i les idees d'Epicur, i és ben sorprenent que encara no hagin estat constatades.²

---

¹ Cf. els fragments de DEMÒCRIT 1a, 199, 205, 206 i sobretot 297, on el filòsof diu que els homes que no saben res de la dissolució de la natura humana inventen faules sobre la vida d'ultratomba, amb DIÒGENES LAERCI 81, 82, 143 i amb CICERÓ, *De fin.*, IV, 5, 11. En el *De rer. nat.*, I, 110-112 LUCRECI diu que els homes temen les penes eternes després de la mort perquè no coneixen la natura de l'ànima. Cf. *ibid.*, I, 931-932; II, 37-61. És molt probable que l'obra de Demòcrit *περὶ τῶν αἰδῶν* contingués la refutació de la creença en una vida després de la mort i que tingués com a objectiu guarir els homes de la seva por de la mort, com es pot concloure per un fragment conservat (1a).

² El fragment 74 on l'abderita aconsella el refús de tot plaer que no sigui útil, i el fragment 235, on pensa que els plaers de la intemperància són curts, i els sofriments llargs i múltiples tenen el mateix sentit que l'avaluació d'Epicur pel que fa als avantatges i els dolors que poden engendrar els plaers (cf. DIÒGENES LAERCI 141, 129, 130; *Màxima capital* 8, *Sentència vaticana* 50). Els preceptes repetits de la temprança de DEMÒCRIT (els fragments 3, 191, 211, 223, 231, 233), en el fons són idèntics a la teoria dels desigs d'Epicur (cf. DIÒGENES LAERCI 127, 128; *Màximes capitals* 26, 29, 30; *Sentència vaticana* 20) i al seu manament de satisfer els desigs naturals i necessaris (cf. *Sentència vaticana* 21, 33; ESTOBEU, *Flor.*, XVII, 24). El fr. 284 de DEMÒCRIT, que afirma que acontentar-se amb poc significa fer de la pobresa rica, correspon perfectament a la *Sentència vaticana* 25 d'EPICUR. El fr. 246, on el filòsof d'Abdera pensa que la vida a l'estranger ensenya moderació i que allà un tros de pa i una mica de palla són un bon mitjà per aplacar la fam i la fatiga, s'assembla a la declaració d'Epicur que l'aigua i el pa corrents són suficients per a ell, i que fa un tiberi sumptuós amb una mica de formatge (DIÒGENES LAERCI II).

En poques paraules, la temprança, la mesura, l'harmonia en els plaers són indispensables per a la vida feliç segons

Donat que, com ja hem intentat demostrar, Epicur certament al començament havia estat atret per la doctrina moral de Demòcrit, també va adoptar les seves idees físiques, creient que només una explicació mecànica de les causes pot guarir radicalment els homes de la superstició i procurar-los la pau. Aquest el perquè va construir un sistema físic tan complex recolzant-se en Demòcrit (pel gran nombre dels seus escrits Epicur també s'assembla a l'abderita). Però Epicur també estigué influenciat pel pitagorisme, que conegué en la seva pàtria de Samos. En concret, sembla molt versemblant que

---

Demòcrit, igual que segons Epicur.

En el fr. 3 Demòcrit parla contra la participació en els afers de l'estat; Epicur pensava igualment que per a un savi és millor restar allunyat dels afers públics (cf. EPICUR, *Diss.* I. 23, 3).

En els fragments 37 i 187 l'abderita eleva l'ànima per sobre del cos; en els frs. 170 i 171 localitza la bondat i la maldat en l'ànima. També per a Epicur els plaers de l'ànima estan per damunt dels del cos (cf. DIÒGENES LAERCI 137; CICERÓ, *Disp. tusc.*, v. 33, 95: «Omnia iucunda, quantum sensu corporis iudicentur, ad animum referri tanen»). Aquí es remarca la millor diferència entre la concepció del plaer d'Epicur i la dels cirenaics, per a qui els plaers del cos eren més importants que els de l'ànima. Epicur considerava igualment, per oposició als cirenaics, els dolors de l'ànima com a més greus que els dolors del cos (DIÒGENES LAERCI 137).

Entre totes les relacions humanes l'amistat era la més estimada per Demòcrit, igual que per Epicur. El primer considerava que l'home que no tenia un bon amic no era digne de viure (fr. 99). EPICUR deia que de tots els béns de la vida l'amistat és el més gran (*Màxima capital* 27) i que la saviesa és un bé mortal, mentre que l'amistat és immortal (*Sentència vaticana* 78). La concepció de l'amistat d'un atomista, com la de l'altre, era utilitària, encara que eminent (cf. el fr. 107 de DEMÒCRIT amb les *Sentències vaticanes* 25 i 39 i la *Màxima capital* 28). És interessant que siguin dos materialistes que hagin atribuït un gran valor a l'amistat (cf. els frs. de DEMÒCRIT 97-101, 106, 107a, 109 i 186 amb DIÒGENES LAERCI 121; *Sentències vaticanes* 56 i 28).

Finalment, Demòcrit i Epicur tenien una tendència comuna a elevar-se definitivament per damunt de tot el que provoca torbació i malestar en la vida. Després de la lectura dels fragments morals d'aquests dos filòsofs, hom té la impressió que l'un continua sobre el camí que l'altre havia traçat en la moral.

INTRODUCCIÓ

els atomistes antics també estiguessin inspirats per les teories físiques dels pitagòrics.¹

Recolzant-nos en el que ens resta dels escrits del propi filòsof, a més de fer servir els escrits de Lucreci com a font absolutament certa, analitzarem l'atomisme d'Epicur des de tots els àmbits. També ens esforçarem per separar les idees que són una contribució pròpia d'Epicur de les del seu mestre.

---

¹ En la seva exposició ARISTÒTIL relaciona els atomistes amb els pitagòrics (cf. *De caelo* III. 3, 303a 4, 305a 20).

CAPÍTOL PRIMER

ELS ÀTOMS I EL BUIT

La física d'Epicur, tal com ens ha estat conservada en la *Carta a Heròdot*, és força difícil d'interpretar. La raó cal buscar-la en les contradiccions dels editors antics i en l'estat en què ens han arribat les cartes i les màximes d'Epicur. Però, se'ns dubte, els textos originals del nostre filòsof no eren més clars, donat que va menysprear la forma pensant que el bon estil era un obstacle per als pensaments.¹ Ja s'ha deixat clar que nosaltres no veiem de cap manera la suposada claredat d'Epicur.²

Hom també creu que la *Carta a Heròdot*, (així com les cartes a Pítocles i a Meneceu) és un compendi de la filosofia d'Epicur (si almenys el seu Gran epítom ens hagués estat conservat!),³ escrit

---

¹ Cf. la *Sentència vaticana* 81.

² El testimoni sobre la claredat del nostre filòsof (cf. DIÒGENES LAERCÍ X. 13) també és exagerat, com ho són les calumnies dels seus enemics. Hi ha molt de veritat en els informes negatius sobre la seva manera d'escriure (*ibid.* i CLEÒMENES, *Meteor.*, 91 B, 166, 1). Que sigui així ho confirma el fet que les seves obres eren estudiades exclusivament pels epicuris; els altres filòsofs només les havien llegides per la polèmica (vegeu l'opinió de VON ARNIM a la Real-Encyclopädie de Pauly, Art. Epikuros. «Er hat nie zu den Autorengehörte die zu Zwecken der allgemeinen Bildung studiert wurden»). No ens sembla versemblant que Epicur hagi escrit una obra *De la retòrica* (DIÒGENES LAERCÍ, *ibid.*). Si aquesta obra existís realment, seria curiós saber quines instruccions podria donar sobre la retòrica el filòsof que estava totalment mancat de sentit de l'estil!

³ Cf. DIÒGENES LAERCÍ 40, escoli.

per tal que els deixebles retinguessin més fàcilment els principis del sistema del seu mestre. La reconstrucció de la filosofia d'Epicur resulta penosament obstaculitzada pel fet que en les cartes manquen llargues seqüències de les deduccions.¹ Sortosament, els passatges confusos de la *Carta a Heròdot* són suficientment aclarits per la viva exposició de Lucreci.²

El punt de partença de la física d'Epicur, que tracta de la natura, de la generació i de la dissolució de les coses,³ és la proposició que res no neix del no-res⁴ agafada de Demòcrit.⁵ Recolzant-se sens dubte en la gran obra del seu mestre sobre la natura, on aquesta proposició devia ser àmpliament deduïda, Lucreci afirma que mai res no és creat per la divinitat. Els homes creuen en els déus a causa dels fenòmens que són incapaços d'explicar. Per ajudar a la idea que res no pot néixer de no-res es pot donar una explicació dels elements de les coses sense la intervenció dels déus.⁶ Si la proposició que res no pot néixer del no-ésser no tingués valor i alguna cosa pogués ser engendrada del no-res, en aquest cas tot podria néixer de tot sense tenir necessitat de sements.⁷ Si els éssers provinguessin del no-res, naixerien en èpoques in-

¹ Els papirs recuperats a Herculà no ens faciliten la feina. Els fragments de l'obra principal d'Epicur *περὶ φύσεως* tan sols contribueixen a la correcta solució de la seva concepció del lliure albir. Per contra, els fragments dels epicuris només ens ofereixen alguns detalls interessants.

² LUCRECI ens adverteix que ha posat en vers un tema obscur, igual com un metge que dona als infants un beuratge amarg amb mel, essent la seva intenció fer més accessible la doctrina difícil d'Epicur, que repugna a la massa (*De rer. nat.*, I. 921-950).

³ DIÒGENES LAERCI 30.

⁴ DIÒGENES LAERCI 38; PLUTARC, *Adv. Col.*, 13, 3, p. 1114a.

⁵ DIÒGENES LAERCI IX. 44.

⁶ *De rer. nat.*, I. 149-153.

⁷ DIÒGENES LAERCI X. 38: *πρώτον μὲν ὅτι οὐδὲν γίνεται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, πᾶν γὰρ ἐκ παντὸς ἐγίγνετ' ἂν σπερμάτων γε οὐθὲν προσδεόμενον.*